

átélt félelem bizonyossága révén válik megélhetővé: „Néha éjjel és reggel között / Kutyákat látok körülöttem / Vicsorgó fogakkal / És te a mancsuk után nyúlsz / És a fogukba nevensz / És én a félelem verejtékével ébredek / És tudom hogy szeretlek”.

A *halál tévedés* című befejező részben a költő azon kései versei olvashatók, melyekben súlyos betegségével, a közlő vég gondolatával néz szembe. Egyes darabok a halál banalitását állítják: „A sír megvár a meghalás egy pillanat / És vicc az is fiam akárcsak te magad” (*Beszélgetés Jag Csuval a peszsimistával*), „mert meghalni semmi / azt egy idióta is meg tudja tenni” (*A tükörben összeszabdalt testem*), más versek a haldokló végső magányának tapasztalatát beszélik el: „A színt elhalványító lámpafényben / Az otthagytott ruha üresre issza / A haldokló szívét, akit magába térten / Nem izgat már a játék gyönyöre, se kínja (*Színházi halál*). Egyik legszébb költeménye, az *Álomerdő* című szonett látomásában pedig a halállal való küzdelem utolsó pillanatait az önmagával való találkozás és az önmegismerés helyeként állítja elénk: „A lándzsa éle csillogott kezében / A nappal végső sárga karcát / Az erdő búcsúztatta halni készen / És aki vívta lándzsával a harcát / Én voltam az Felismertem az arcát”.

A versek tematikus csoportosításához hasonlóan a kötet címének a megválasztása is olyan szerkesztői gesztus, amely a versek pusztán közlésén túl már egyfajta értelmezői iránymutatást is kínál a lírai életmű befogadásához. A találó cím valójában két költeményre irányítja a figyelmünket mint olyan szövegekre, amelyek – pontosabban amelyeknek az egymáshoz való viszonya – a teljes Heiner Müller-költészet szempontjából is valami lényegeset ragad meg. Egy olyan folyamat állomásaiként teszi olvashatóvá a verseket, amely során a jövő felé forduló kezdeti bizalom fokozatosan minden alapját elveszíti, és egy végső kiábrándultságnak adja át a helyét. *A boldogtalan angyal* című 1958-ban íródott prózavers angyala a világ minden katasztrófája ellenére is leírható úgy, mint aki az összeomlott történelem kövei alá temetve „megkövült pillantással lélegzettel repüléssel *történelemre várva*”⁵ még reménykedik a jövőben, az 1991-es változat (*A boldogtalan angyal 2*) azonban ettől a reménységtől már végérvényesen

búcsút vesz:⁶ „Városról városra / A fal után a mélység / Szélnek feszülő vállal / Idegen kezekkel magányos testén / Még hallom az angyalt / De már nincs többé arca mint / A tied amit nem ismerek”.

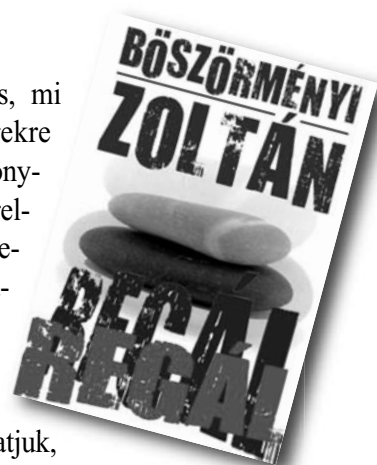
Ircsik Vilmos fordításkötete révén a német líra egy itthon mindeddig alig ismert szelete vált magyar nyelven is hozzáférhetővé, amely minden bizonnyal felkelti az érdeklődést a szerző más művei iránt is a hazai olvasóban. Heiner Müller önmagával szemben is megnyilvánuló kíméletlen következetessége és egyéni látásmódja segíthet saját, sok szempontból rokon közelmúltunk és jelenünk mélyebb megértésében is.

Z. Urbán Péter

Szabadpiaci lágerregény

Böszörményi Zoltán:
Regál,
Ulpius Ház, Bp., 2011.

Zuhogó esőben, közönyös, mi több, ellenséges emberekre hagyatkozva, néhány bizonytalan, távoli fénytől vezérelten, elvadult vidéken át érkezik meg a „szabadság világába” Böszörményi Zoltán *Regál* című regényének hőse. A „regál” szó, mint a kötet hátlapján olvashatjuk,

megmozgatja a szerkesztők fantáziáját, de valódi jelentését – talán ez is a játékhoz tartozik –, nem fedik föl, pedig egyszerű, és azonnal nyilvánvalóvá lesz, ha visszafelé olvassuk a címszót: „láger”.

Lágerregény a sokoldalú író, költő, főszerkesztő új műve, és mint olyan, szervesen illeszkedik be a XX. századi magyar lágerregények sorába, valahová Lengyel József és Fejes Endre infernalis tudósításai után. Csak gyorsabb, szerencsésebb ezúttal a főhős szabadulása, és várható a megkapaszkodása a polgári életben, ezáltal megengedi olvasóinak azt a következtetést, hogy a „regál” világa egyszeri és abszurd: Elég behúzni a kapuját magunk mögött ahhoz, hogy megmeneküljünk az emberi lét egy végtelenen romlott és erőszakos dimenziójától.

A határ túlsó oldalán, az idegen kisváros szélén álló táborépületbe sok százan zsúfolódnak be: fiatalok, öregek, férfiak, nők és gyermekek, egymás hegyén hátán

5 Kiemelés: U. P.

6 Frank HÖRNIC: *Nachbemerkung*. In: Heiner Müller: *Die Gedichte. Heiner Müller Werke 1*. Herausgegeben von Frank Hörnigk. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1998, 337–338.

élve, alkalmi közösségeket alkotva. Mindannyian más és más múltból menekültek, de most mindannyiuk jövője ugyanannak a feltételrendszernek a függvényében látszik kiteljesülni. Esélyeik alakulását meghatározza ugyan a múltjuk, amelyből érkeznek, amelyből történetüket, emberi adottságaikat, iskolázottságukat, anyagi eszközeiket magukkal hozzák, de legalább ennyire, ha nem ennél is jobban befolyásolja lehetséges jövőjüket az a szűrő, amelyen itt keresztül kell jutniuk: maga a láger, vagyis a „regál” (amely szónak a jelentései közül kifejejtik a fülszöveg szófejtői a „polc”, „osztályozópolc” értelmet, pedig e jellemzője miatt a szóban forgó intézmény valamelyest különbözik minden más lágertől).

A regény, mintha azért született volna, hogy a szerző – talán az olvasók rejtvényfejtő képességét is bevonva – felderítse: valójában ki és mi rostálja meg, milyen szándék vezérelheti tovább, illetve akaszthatja el ezen a ponton a minden rendű és rangú, több országból

ugyanide kerülő menekültek sorsát? Vajon mind maguktól jönnek-e, vagy egyeseket – meghatározott feladattal – küldenek ide? Elesettek, kiszolgáltatottak-e valóban vagy ott vannak közöttük az egymással harcoló hatalmak meghosszabbított karjai, titkos eszközei is? Lehetnek emberek csak úgy, maguktól, egymáshoz ilyen kegyetlenek és gonoszak? Vagy a gyilkosok valójában „csak” hóhérok, a színpalak mögött születő, számonkérhetetlen ítéletek végrehajtói?

Modern korunk jellemzője, hogy bűn és bűnhődés láthatóan elváltak egymástól, nem az erkölcsi világrend egymásból következő állomásai, bármi kegyetlenek is, nem egyszer értelmetlennek, összefüggéstelennek látszanak.

De az emberi ész nem tud lemodani a megfejthető történetekről, hogy tanulságokat vonhasson le, és kikerülhetőnek hihesse a vak indulatokat, a megfélemltetlen sorsot is. Rabszolgapiac tulajdonképpen a „regál”, emberkereskedelem folyik a karitatív felszín alatt, itt olcsón és ellenőrzötten bevásárolhatnak a munkaerőre szoruló, fehérgalléros bűnöző nagyhatalmak – főhősünk tapasztalatai alapján ez lehet a meg-

fejtés egyik fele. És vajon ezt, az önkéntes menekülőkre alapozott káderelszívatást akarják-e megakadályozni, legalábbis megbosszulni az ide kitelepített bűnözők révén a diktatúrák, amelyekből az illegális határátlépők érkeznek? Vagy minden már a szabad világ terméke? Kinek lehet az érdeke, hogy a gyilkosok együtt lakjanak áldozataikkal? Valami gonosz egyezség működik a háttérben, ezért történhet meg, hogy a megérkező, meggyötört menekülőt egy szobára való elvetemült gonosztevővel zárják össze, vagy hogy a másnap új hazába indulókat lágertársaik jól körülírható csoportja brutálisan kivégzi az

utolsó éjszakán? Kérdések, amelyekre minden olvasó maga kell, hogy megadja a választ.

A főhős sorsából csupán arra derül fény, hogy a munka megszabadít. Nem úgy, mint az egykori haláltáborok felirata ígerte (Arbeit macht frei! – és már mentél is a gázkamrába), hanem valóban. A sokmindenhez értő, szorgalmas munkást is könnyű átverni

persze, fizetség nélkül utcára lökni, mert, mint a „jogállamban” mindenkit, szigorú szabályok korlátozzák, akár ha a hazájában, például a mai Magyarországon akar dolgozni, akár ha egy idegen országban kísérti is a sorsát. De osztályrésze lehet a megbecsülés és a pénz is, szerencse kérdése az egész, próbálkozni kell fáradhatatlanul.

Hősünk hamarosan ott áll a szabadulást hozó, repülőtérré vivő fehér busz ajtajában, és amikor már bizonyosan megnyílik előtte egy civilizációs nagyhatalom kapuja, váratlanul reménytelen ifjú szerelme is a nyakába omlik. „Happy end” tehát minden vonalon, ha elmondható ez egy két gyermekes édesapa esetében, aki politikai okokból a mindenható pártfőtítkári birodalmában kénytelen hagyni a családját. Eddigre a kedves olvasó idegeibe is belevésődik mindaz a borzalom, amit a főhősnek nemcsak menekülését megelőzően, a vélhetően szocialista diktatúrában, hanem azután is, a „szabad világ” előszobájában kellett elszenvednie. Ezért jó könyv a Regál, tanulságos és szórakoztató, bár a jövő tekintetében kevés reményt kínál.

Mezey Katalin